

ТЕХНОЛОГИЧНАТА ЕПОХА – КОНТРАПУНКТ НА ЧОВЕКА КАТО НЕ-ЧОВЕК

Ас. д-р Елица Ненкова Димова, edim40@yahoo.com,
Секция „Център за емпирични социални изследвания“,
Институт по философия и социология, БАН

Резюме: Глобализмът промени света до неузнаваемост като силово постави нова парадигма и дефиниция за човешко същество. Дигитализацията, която е част от процеса на глобализация, е наречена още „четвъртата индустриална революция“. Тя оформя доста бързо нови обществени отношения, снабдени с нов понятиен апарат. Последица от това е, че чрез технологиите се глобализират всички видове данни, включително и личните, което ги прави достъпни за компаниите и ги превръща в стока. В последните 20-30 години и в последните две години и пандемията COVID-19 в медицината навлязоха нанотехнологиите, които променят вътрешната био среда в човешкия организъм. Те са насочени към подобряване на здравето на отделния индивид. Но един от аспектите на тяхното приложение е генно редактиране, което спрямо защитата правата на човека се оказва сенчеста практика. Това се отнася до всички живи организми на планетата, не само до човека, а последиците засягат драстично и фундамента на самото съществуване. Анализът в статията е съсредоточен и върху т.нар. „пета свобода“ в Европейския съюз или свободно движение на данни като част от регулацията на ИИ. Поставя въпроса дали се налага да се предефинира понятието за човек и може ли да се използва термин „не-човек“ при намеса в чувствителните данни, свързани с ДНК, тяхното модифициране и използване като стока.

Ключови думи: дигитализация, ДНК, изкуствен интелект, робот, ЕС, пета свобода

JEL: Z033

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.di.2024.3.04>

THE TECHNOLOGICAL AGE – COUNTERPOINT OF MAN AS NON-MAN

Asst. Prof. Elitsa Nenkova Dimova, PhD edim40@yahoo.com
Center for Empirical Social Research Section,
Institute of Philosophy and Sociology, BAS

Abstract: Globalism has changed the world beyond recognition by forcefully establishing a new paradigm and definition of a human being. Digitization, which is part of the globalization process, has also been called the "fourth industrial revolution". It forms new social relations quite quickly, equipped with a new conceptual apparatus. A consequence of this is that technology is globalizing all types of data, including personal data, making it available to companies and turning it into a commodity. In the last 20-30 years and in the last two years and the COVID-19 pandemic, nanotechnologies have entered medicine that change the internal bio-environment of the human organism. They are aimed at improving the health of the individual. But one of the aspects of their application is gene editing, which in relation to the protection of

human rights, turns out to be a shady practice. This applies to all living organisms on the planet, not only to humans, and the consequences drastically affect the foundation of existence itself. The analysis in the article is also focused on the so-called "fifth freedom" in the European Union or free movement of data as part of AI regulation. It raises the question of whether the concept of human needs to be redefined and whether the term "non-human" can be used when tampering with sensitive DNA-related data, modifying it and using it as a commodity.

Keywords: digitalization, DNA, artificial intelligence, robot, EU, fifth freedom

JEL: Z033

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.di.2024.3.04>

ТЕХНОЛОГИЧНАТА ЕПОХА – КОНТРАПУНКТ НА ЧОВЕКА КАТО НЕ ЧОВЕК. ПОНЯТИЕ ЗА МЕНТАЛНА ЕТИКА

Ас. д-р Елица Ненкова Димова, edim40@yahoo.com,
Секция „Център за емпирични социални изследвания“,
Институт по философия и социология, БАН

Въведение

За да можем да отговорим на въпросите, които поставя пред обществото развитието на новите технологии и изкуственият интелект, е необходимо да дадем дефиниция на понятията, които ще разгледаме и използваме, както и да предефинираме някои остарели такива. Предефинирането е задача и дилема, която не е само философски, но и обществен социален и етичен проблем. Затова статията ще постави някои от фундаменталните въпроси, които възникват, без да даде изчерпателен отговор на този етап от бързо променящите се процеси. Несъмнено имаме вече достатъчно информация за това какво представлява изкуственият интелект или ИИ накратко. Дигиталната трансформация или дигитализацията е част от индустриалната революция, но може да се разглежда в два аспекта - или като „революционен процес“, преобразуващ обществата, или като „еволюционен“ процес, процес на постепенна промяна (Киров, 2022:11). Този процес първоначално се измерва в икономиката като първа сфера, която изпитва промяната. Нюансираният поглед предполага да се измерят и позитивните ефекти, въпреки че още липсват достатъчно емпирични изследвания (Kirov, 2023:432), които да покажат действителните приноси спрямо минусите. Божидар Ивков дефинира три едновременно протичащи революции в настоящето: (1) третата научна революция, наричана „геномна“, (2) технологичната и (3) информационната революция (Ивков, 2018:301). Смята се, че дигитализацията и развитието на информационното общество е неизбежен и полезен като цяло процес. От една страна сякаш промените не засягат особено начина на живот на индивида и той продължава да съществува в старата обществена парадигма, но от друга се извършва бърза трансформация, която деформира обществените отношения до неузнаваемост като легализира нови техни субекти, които без да са надлежно легитимирани започват да влияят на всички обществени нива, да променят утвърдената ценностна система на хуманизма. В тази връзка се засяга въпросът за така наречената „пета свобода“ в ЕС или свободното движение на данни, включително и чувствителни лични данни.

Етични въпроси, свързани с ИИ и трансхуманизма

Норбърт Винер поставя въпроса за етическите проблеми във връзка с развитието на ИИ, които могат да възникнат преди около 70 години за човешкото общество, но тези въпроси не намират и до момента своето ясно дефиниране, нито предполагат вземането на генерални решения. В тази връзка се прави опит да се разграничи фундаменталната етика от тази, свързана с ИИ (Todorova, 2023:2).

Основен проблем при легализацията на новите технологии и ИИ е, че имаме забавяне на обществения дебат, който на практика не предхожда процеса на въвеждането им в практиката. Това предопределя донякъде резултатността на този дебат. Експоненциалното технологично развитие се доминира от тенденцията и мотивацията, че трябва да изпреварва нашите желания, да ги

предугажда и дори да ги формира под предлог, че така улеснява нашия избор на „свободния пазар“ (Минева, 2018:316). Свободният избор на човека спрямо тази нова социална парадигма е подчинен на корпоративния интерес на „икономиката на знанието“, който се превръща в своя антипод и на практика в натиск и принуда. Но най-същественният казус е свързан с обвързването на технологичната промяна с идеологията на трансхуманизма. Тази нова философия отхвърля досегашните ценности на хуманизма и заявява необходимостта от преразглеждане на мястото на човека в еволюцията и цивилизационното развитие. Трансхуманизмът въвежда правото на ИИ над човека въз основа на твърдението, че той е несъвършен по природа.

Трансхуманистичната идеология се разделя на три исторически периода като първият е до края на XIX век и е свързан с идеите за човешкия прогрес (Колев, 2022: 10, Adorno, 2021: 13-39). Роботизацията и човешкият прогрес се разглеждат в концепциите на марксисти и неомарксисти като следващ етап на общественото развитие. Можем да открием основата на трансхуманизма много назад във времето, когато класическата философия се опитва да дефинира що е това човек и човешко същество. Още Аристотел задава рамката на определението като вижда цивилизационното израстване основно през призмата на обществената функция. Асоциалността според него превръща човека или в звяр, или в бог. Материалистическите теории приемат, че човекът е еволюирал от животното и следователно той наследява първичността му и в социалните системи. Този минимализъм, който деформира представата за същината и ценността на хората се развива и в книгата „Човекът като социално животно“ на Елиът Арънсън. Той извежда няколко принципа, които са свързани със способността за адаптация като идентификацията с лидера или водача на групата. Порочността в тези определения за човека са, че те са частични и не дефинират цялостно както физическата, така и духовната му същност. В религиозните доктрини и особено през средновековието човекът има подчинена роля спрямо божественото, което също няма единна дефиниция, въпреки че бог е пример за съвършеното, а човекът е приобщеният му към висшия свят син.

В съвременната идеология, подчинена на икономическия интерес, човешкото е нелицеприятно. Формата на бъдещото икономическо и социално развитие се залага отвъд човешкото. Дефектът идва и от факта, че научното познание е в развитие и далеч няма обхватна представа за заобикалящия ни свят и още по-малко за човека и неговите взаимовръзки с обектите и субектите на всички йерархични физически или духовни нива. Индивидът може да се разглежда като механичен сбор от клетки, които се съдържат в неговия мозък или в тялото, но това няма да изчерпи същността и функциите му, още по-малко ще отговори на въпроса какво представлява човекът в духовен, философски или социален аспект. Това не е чудно, защото не можем да сведем човешкото до биологичното. Цифровизацията на ДНК например не разкрива истинския профил на човека. От определението на Спиноза за мислещата същност на човека като атрибут на бога и поради това прилежащ към божественото (Спиноза, 1981:61), до обезценяването му в идеите на Ницше, че „човекът е въже, опнато между звяра и свръхчовека – въже над пропаст“ (Ницше, Ф. 1990:3), съзираме идеологическа предпоставка и причина за немоцта да бъде дефиниран обхватно. Човекът или е същество, което не може да съществува без любовта на бога и поради това е несамостоятелен - потенциално без възможност за пълна свобода, или е в дискурса на крайния рационализъм. В този смисъл дефиницията на Паскал, че „човек е за самия себе си най-удивителното творение на природата, защото не може да проумее какво

представява тялото и още по-малко духът, а най-непонятно му е как тялото се съчетава с духа. За него това е върхът на трудностите, а същевременно е собственото му съществуване“ (Паскал, Мисли, §72) е емблематична и във връзка с целите на трансхуманизма за подобряване на човешката природа по презумпцията на либералните апологети. Ако не познаваш същността на „прототипа“ как би могъл да проведеш „асистираната“ му еволюция, без да се стигне до катастрофални последици?! Същност човекът в научните разработки не само че не е дефиниран освен биологично и донякъде социално, но и огромна област от неговата енергийна и духовна същност се смята като част от сектора на окултното и религиозното, но не и на научното. Същност самото ДНК има електромагнитна природа, което означава, че на човека може да се гледа като на електромагнитен излъчвател, погледнато от ъгъла на физиката (Montagnier, L., Aïssa, J., Ferris, S. et al., 2009:81-90). В този смисъл се открива огромно поле от неизследвани ефекти и възможности за естественото еволюционно развитие на индивида и самоволно постигане на разширени интелектуални и духовни възможности. Трансхуманизмът изхожда от позицията, че е необходимо подобряване на човешката природа без научното доказателство, че има такава необходимост. Природата няма чувство за хумор, тя винаги е истинска, винаги сериозна, винаги точна, тя е винаги права, а всички грешки и неточности са човешки, казва Гюте. Ако перифразираме тази мисъл ще установим, че невярната представа за това какво представлява човекът, довежда до погрешен еволюционен завой. Биологичната програма на живите същества е доказано съвършена. В този смисъл основателни са и опасенията, че във връзка с развитието на ИИ, учените не могат да определят нито обхвата на промените, нито техните последици (Grozdanoff, 2023:100-106). От позитивните ефекти от индустриалната революция до генното редактиране на човека и превръщането му в индустриална собственост има все пак дълбока етична пропаст. Защото е нужно да се разграничи рязко технологичното развитие от правото на анонимен контрагент да притежава биоданните на друго лице, да разполага с тях и дори да ги манипулира както сметне, че е в негов интерес. Възможностите за деиндивидуализация чрез маргинализиране на индивидуалния избор под влияние на технологичния напредък е един от многото стряскащи примери относно бъдещето на човека. Вероятността за превръщането на идентичността му в потребителска опция, а всеобхватната свързаност и конвергенцията на човек и робот позволява кибернетизация на човешкия живот за всякакви цели – както мирни и медицински, така и евгенични и военни (Минева, 2018:318). Защото не е едно и също правото за свободно разпространение на знанието чрез новите технологии и свободното движение, т.е. безконтролно притежание на личните данни на хората. В противен случай злоупотребата с властта над тези данни ще доведе човечеството до тежка деформация и ново глобално робство с непредвидими последици.

Човекът е Бог в развитие, казваше Ваклуш Толев. Тази мъдрост го определя като свободно създание със съзнание с право на избор да бъде или да не бъде съвършен по калъпа единствено на биологичната си същност. Не можем да намерим и адекватно обяснение какво означава да е „съвършен“ според трансхуманистите. Съвършеността може да се разглежда като производна на божествения произход и правото на избор. Човекът в социалната парадигма на трансхуманизма се възприема само като функционален елемент на икономическото развитие, лишен от индивидуалност, чар и възможност за истинска еволюция. Това поставя значението на човека за еволюцията в доста

странно положение. Защото от една страна той е генераторът на развитието, но от друга е едва ли не спирачка за него. Това довежда до абсурд твърденията на трансхуманизма. Затова пък имаме съвсем ясна дефиниция за целите му. Трансхуманизмът приема на въоръжение единствената възможност за насилствена еволюция, без единство на възгледите за начина на подобряване или редактиране на човешката природа. Това движение се определя като насочено към преодоляване на човешките ограничения чрез новите технологии. Нямаме обаче дефиниция кои от качествата на индивида се определят като „ограничени“, защото това не е аргументирано с несъвършенството на физическото, нито с недостатъците и неравностите в духовната еволюция. Трансхуманистите изучават какви са възможностите и опасностите да се преодолее човешката етика. Така още в самия генезис на определенията съзираме предпоставена цел – да се преодолее човешката етика, защото всъщност индивидът ще се превърне едновременно в средство за производство и в стока. Освен това съзираме и противопоставянето на човека, човешкото и новото същество, което за улеснение ще наречем „не-човек“. В концепцията за правото на т.нар. „морфологична свобода“ (биохакинг, киборгизация, генно редактиране) се крие непреодолимо противоречие на технологичната сингулярност и прокламираната конвергенция на нанотехнологии, биотехнологии, информационни технологии, когнитивистика и роботика (НБИК). Отделянето на интелекта или единствено на способността за изчисление от емоциите или прилежащите към едната половина на мозъка способности би увредило сериозно човешката природа. В този смисъл новата фаза на трансхуманизма се превръща в реална фаза на метаморфозиране на индивида, обществените и социални отношения без консенсусен дебат или общо съгласие. В този смисъл няма пряка връзка между ИИ и зелената революция, в чието име се реализират някои от трансхуманистичните идеи. Самата екологическа етика е насочена към формирането на екологично съзнание, отразяващо отговорността на човека към околната среда (Ставру, С, 2021:59), но самото ѝ основание се намира в човешката природа и способността му да мисли в етически категории.

Петата свобода или свободното движение на данни в ЕС

В ЕС свободното движение на данни и информация се възприема като „пета свобода“, наравно с другите четири – свободно движение на капитали, стоки, услуги и хора. В неприкосновените лични данни досега влизаха личните, включително медицинските, семейните и др. взаимоотношения., но не и в достатъчна степен ДНК данните. Очевидно има сериозни правни пропуски, защото ДНК не е квалифицирано като специален личностен ресурс. В този смисъл е необходимо и предефиниране на въпроса за обхвата на човешките права и средствата за тяхната защита, включващи нова изчерпателна дефиниция за човека. Настоящото законодателство в ЕС и това в самите държави-членки не обхващат много от различните проявления на дигитализацията и на ИИ. Когато това е свързано освен с нова структура на работните места и реалната възможност определени професии да изчезнат по-бързо от необходимото време за внедряване на мерките за адаптация на пазара на труда, но и с етични проблеми като нов вид дискриминация по линията на специални права за модифицираните организми спрямо биологичните (естествени такива), този път не към отделни маргинални групи, но и към широк кръг от различни прослойки, то тогава въпросът за социалното разделение приема съвсем различен обрат и дълбочина.

Изкуственият интелект е само част от общата концепция за развитие на т.нар. „информационно общество“, което включва ефектите от дигитализацията и разпространението на интернет. Понятието „информационно общество“ се използва в много широк смисъл на думата, но предимно като термин за развитие на медиите и каналите за комуникация с различни публики от обществото. Самата ускорена икономическа, политическа и социална трансформация на света е следствие от информационното общество. (Webster, 2005). Още в концепта за развитие на информационната индустрия, като се започне от телекомуникациите, интернет и електронните услуги, беше заложено глобалното информационно общество да се свързва с макро-, микро- и мезоикономическите равнища. Информационното общество е термин, който обхваща различните гореизброени съвкупности, но институционалната рамка на така възникналата нова реалност се обхваща от политиката, която го направлява или от информационната политика на ЕС. В този смисъл дигитализацията е само част от обща концепция за свободното движение на данни, включително на тези от лично естество. Така наречената „пета свобода“ или свободното движение на данни в случая, както и останалите политики на ЕС, е зона на икономическите по формат политики в ЕС като политиката на конкуренцията например. В този смисъл „петата свобода“ носи малко по-различен характер, защото засяга личните и био данните на всеки индивид. Но тази зона е свързана много пряко с границите на човешката личност и правото ѝ да управлява сама своите „дигитални“ данни. В този смисъл ИИ е само част от етичния проблем. Отнася се до това как той влиза във взаимодействие с човека. Затова ИИ не може да се смята като отделен от общия процес на развитие на информационното общество и дигитализацията, нито отделно от моралните и етични проблеми, които възникват, колкото и да се опитваме да ги разграничим. Именно в този аспект, разкривайки все още енигмата „човек“, ние като общество изпреварваме естествената еволюция и се фокусираме върху изкуствеността на новата реалност.

Още през 80-те години на миналия век с развитието на мобилните комуникации се появяват два основни типа автори, които вземат за отправна точка достъпа до информация като основа за устойчивост на икономическия растеж. Технофилите са наречени „атиняни“, а технофобите „оруелиани“, демонизирайки глобалния достъп до лична информация като го свързват с хипотетичното общество от известната книга на Дж. Оруел „1984“. Атинският модел предполага, че либерализацията на комуникациите ще доведе до общ просперитет, което евентуално ще даде тласък на новата електронна демокрация. Човешката еволюция според „оруелианите“ ще спре чрез пълния контрол на „дистопията“, която ще анихилира напълно личното пространство и интелектуалния растеж за сметка на разцвета на един напълно технологичен античовешки производствен процес (Pintér, 2008:16). Тези крайности в теориите не отчитат всички фактори на еволюцията на глобалната икономика и общество. Факт е обаче, че част от притесненията на „оруелианите“ имат своето основание в настоящето и то именно в аспекта на промяна във всички области на постигнатата демократична рамка и защитата на човешките права, което освен практически аспект очертава морални и етични казуси, за които обществото не е подготвено. Утопията, че дигитализацията непременно води до електронна демокрация не се оправдават, а се засилват съмненията за злоупотреба с власт и монополизация на личното, смятано за неприкосновено доскоро, пространство.

За да вникнем в смисъла на случващото се ще отделим теориите извън ЕС. В американската теория и практика информационното общество е средство за

контрол на публиките (Braman, 2011). В такъв широк контекст информационната политика може да обхваща икономиката и икономическото развитие, потреблението, регионалното развитие, бизнеса и мениджмънта, телекомуникациите или технологиите като цяло, енергетиката, екологията, образованието, дори философията за бъдещия тренд на развитие. По-различна е картината на Стария континент, което определя и по-демократичния характер на интерпретацията. В Европа информационното общество реално и формално не е регламент на общодържавна европейска политика за контрол. Тя е комплекс от разнородни общностни мерки за устойчиво икономическо и социално развитие с приоритет за собствено национално развитие на всяка отделна държава-членка. Информационната политика се разглежда в широк смисъл – тя се свързва не само с *acquis communautaire* или достигнатото ниво на интеграция в областта на телекомуникациите или медийното производство, но и с вътрешните аспекти на регулиране на информационния поток. В най-широк смисъл информационната политика регулира информационното общество, телекомуникациите и трансевропейските мрежи, медийния сектор, достъпа до информация за гражданите на ЕС, PR дейностите на европейските институции и цялостната правна рамка на тези разнородни направления. Широката интерпретация на тази секторна политика се налага също така поради обстоятелството, че това е може би най-динамично променящата се политика през последните години. Развиват се основно две равнища. Едното е свързано с информационното общество и неговата инфраструктура, а другото – с достъпа до информация, включително и лична. Като цяло основанията за възникване на самостоятелна информационна политика на Общността съществуват още в първичното законодателство. Що се отнася до правото за достъп до информация на гражданите, то се счита за неизменна част на демократична Европа. Това право е двустранно. Притежават го едновременно и европейските институции, и юридическите и физическите лица. Правото за достъп до информация за институциите, и по-специално за Европейската комисия (ЕК), цели улесняването на нейната дейност и е заложено и в трите учредителни договора – Договор за създаване на Европейската общност за въглища и стомана (ДЕОВС) – 1952 г., Договор за създаване на Евратом (ДЕОАЕ) – 1957 г. и Договор за европейска икономическа общност (ДЕИО) – 1957 г.

Информацията, която ЕК е длъжна да огласява, е определена специфично в договорите. Заинтересованите лица в различните сектори на единния пазар могат да я използват само ако не се нарушава корпоративната тайна и сигурността на страните-членки, докато данните, които касаят потребителите са широко достъпни. Например чл. 129 (а) от Договора за Европейската общност (ДЕО) обвързва политиката към потребителите за защита на здравето и сигурността им с предоставянето на адекватна информация по тези въпроси (ДЕО, 1997).

За развитието на единния пазар договорите предвиждат благоприятна информационна среда, която да подпомага създаването на трансевропейски мрежи и използването на научните изследвания в помощ на малките и средни предприятия. В договора за ЕО подробно се третира информацията от научните изследвания. Много от европейските автори наблягат на тази връзка на чл. 129 от „а“ до „с“. Чрез този член се обосновава и политиката в сферата на телекомуникациите. В чл. 130 на ДЕО, както и в ДЕОАЕ, насърчаването на научно-изследователската дейност се обвързва с разпространяването на техническа информация. В последния договор същите членове обосновават необходимостта от създаването на пилотните проекти и рамковите програми в науката и техниката.

В тези и в други клаузи на договорите информацията има три статута. Първият е общодостъпната информация, която се вменява като задължение на институциите да я разкриват. Обикновено тя е свързана с прозрачността на тръжни процедури или защита на интереса на потребителите. Вторият вид информация е тази, която се дава въз основа на доброволни споразумения между Общността и трети лица, а третият статут е свързан с поверителността на данните (ДЕО, 1997). Именно научно-техническите изследвания попадат под поверителни разпоредби. В този смисъл ЕС е в дълг на гражданите си, защото научно-техническият прогрес се ориентира почти изцяло към достъпа до лични данни като потребителска стока, което пряко засяга правата на гражданите и не е въпрос само на икономическото развитие, но и до основополагащи за Европа постигнати ценности. От една страна се появяват етично спорни медицински технологии и от друга, с развитието на роботиката се засягат всички фундаментални човешки права. Какво представляват етично спорните медицински технологии? Ако те предполагат неконтролирано генно инженерство, то това е сериозен обществен, не само етичен проблем. Появата на концепцията за трансхуманизма съвсем не е само философски или етичен въпрос. Съвременните опити за подобряване на живота чрез генетични, химически, механични и информационни средства провокират отнемването на границите на човешкото и природното към една фрагментарна реалност, в която телесността е моделирана спрямо нуждите на бъдещето, а природата – спрямо нуждите на човека в това бъдеще (Борисова, Генов, Янкова, 2021). Въпросът е, че трансхуманизмът далеч не е утопична или имагинерна конструкция на футуризма. Това е реален отказ, в неговата крайност, от традиционните културни ценности. Бъдещето на цивилизацията не би трябвало да е въпрос на хазартен експеримент, защото става дума за фундамента на живота въобще, което засяга всички елементи не само в човешкото общество, но и на природата.

Един от основните аспекти на развитието е, що се отнася до изкуствения интелект (ИИ- AI), да не се забравя, че това е производствена стока и като такава нейното одухотворяване, възхваляване или демонизиране няма да доведе до положителен ефект нито върху икономиката, нито върху обществените отношения. Като всяка стока ИИ има цикъл на производство, качество, цена и сфери на приложение. В този смисъл може да се смята за крайност, че определени среди биха желали преекспониране на значението му до степен да се приеме като алтернатива и основа за пълна замяна на човешкия труд. Според Европейската комисия Изкуственият интелект (AI) е нововъзникваща технология с общо предназначение - усилване на ефекта от техниката за компютърно програмиране. Възприемането на системи с ИИ има огромен потенциал да допринесе ползи за обществото, икономическия растеж и да подобри иновациите в ЕС и глобалната конкурентоспособност. В определени случаи обаче използването на ИИ системи може да създаде проблеми. Специфичните характеристики на някои системи с ИИ могат да създадат нови рискове, свързани с безопасността, сигурността и основните човешки права и да увеличат вероятността или да ускорят интензивността на съществуващите рискове. Системите с ИИ затрудняват правоприлагащите органи да проверяват спазването и прилагането на съществуващите правила. Този набор от проблеми на свой ред води до правна несигурност за компаниите, потенциално по-бавно навлизане на ИИ технологиите поради липсата на доверие, от страна на бизнеса и гражданите, както и регулаторни реакции от страна на националните органи за смекчаване на

възможни външни ефекти, които рискуват да фрагментират вътрешния пазар (ЕС, 2021).

На 9 октомври 2020 г. Европейската комисия организира Втората европейска асамблея за ИИ, в която участваха над 1 900 участници от различни заинтересовани среди – членове на Европейския парламент, бизнесмени, асоциации, учени, експерти от държавите-членки и от трети държави. Темата беше европейска инициатива за изграждане на екосистема за високи постижения и доверие в изкуствения интелект. Сесиите включваха пленарни заседания, паралелни семинари и допълнителни сесии. ЕС организира заседания и срещи във връзка с изготвянето на Бяла книга за ИИ. Европейската комисия проведе повече от петдесет онлайн конференции в тази връзка. Засега мерките включват наблюдение и разследване на отделни инциденти с нарушение на правата. Комисията поддържа публично достъпна база данни за високорисков ИИ, както и за въздействието върху основните човешки права. Посочени са индикаторите за мониторинг и оценка. На 19 февруари 2020 г. Комисията публикува Бялата книга за ИИ – европейски подход към високи постижения и доверие към ИИ. Бялата книга излага политически варианти за това как да се постигне едновременно насърчаване на бизнеса да използва постиженията, но и да предотврати рисковете във връзка с употребата на новите технологии (ЕС, 2021). В този контекст „петата свобода“ не е предмет само на икономическите политики на ЕС, обхващайки всички аспекти на тяхното развитие. „Петата свобода“ може да се тълкува именно като притежание на личните данни на хората от анонимни контрагенти на свободния пазар на данни. В определени научни среди се заговори публично за възможността да бъде създаден нов вид „редактирано“ човешко същество чрез елементи или импланти на ИИ, като проблем не се коментира открито в ЕС от ъгъла на „петата свобода“. Както и наличието на борси на тези данни например, като тези данни вече да са корпоративно притежание без знанието на индивида. В този смисъл „петата свобода“ се превръща в несвобода. И в тази връзка възможно ли е човекът да бъде лишен от своите иманентни качества като съвест, воля, вяра, способност за съпричастност и любов, за да бъде създаден т.нар. „служебен човек“ с „повдигнати“ физически възможности за сметка на умствените или духовни такива и как това би се отразило на бъдещото развитие на човешката цивилизация? В контекста на появата на ИИ се констатира и още един етичен проблем, свързан с цифровизацията на информацията, която може да се излъчи от мозъчните вълни, което прави човека уязвим. Всички цифрови данни, които могат да се „свалят от мозъка на човека“ предпоставят сфера на неприкосновеното ментално, емоционално и духовно тяло на човека, което се нуждае от дефиниране и от специална защита. Можем да наречем сферата на тази нова дисциплина – „ментална етика“. Тъй като въвеждаме ново понятие, ще уточним, че то е условно и се има предвид правото на индивида над биологичните, физическите, психическите и духовните данни на индивида, които новите технологии позволяват да се цифровизират, да бъдат съхранявани, селектирани и прехвърляни към други индивиди.

Заклучение

Дигиталната трансформация е всеобхватен процес, който засяга вертикално и хоризонтално обществото. Към този технологичен напредък се прибавя ново дефиниране на мястото на човека спрямо ИИ. Промените се отнасят до бъдещето на икономиката, но и до преразпределение на пазара на труда, включително за правата и собствеността на личните данни на хората. Произтичащите от това

последници означават освен изчезването на отделни популярни професии и нова парадигма на моралното и етичното. Балансът между двете крайни позиции за приемането с ентузиазъм и съответно отрицанието на технологичното като вредно имат своя контрапункт в изграждането на нормативна база, която интерпретира ИИ като всяка друга стока, без равностойни права на човешките.

Използвани източници

1. Борисова, Е., Генов, Н., Янкова, Р. (2021). *Познание и трансхуманитарна р/еволуция*. София: Издателски център „Боян Пенев“ Институт за литература, ISBN: 978-619-7372-34-2.
2. Ивков, Б. (2018). „Отборът“ на надеждата. Невроетиката и невросоциологията – бариера пред негативните последици за човека от масовизирането на съвременните технологии. *Етически изследвания*, бр. 3, (2), с. 301, 318.
3. Киров, В. (2022). *Дигиталната трансформация и бъдещето на труда. Глобални тенденции. Локални последици* София: УИ „Св. Кл. Охридски“, с.17. ISBN 978-954-07-5469-7.
4. Колев, И. (2022). Трансхуманизъм и човешко усилване: концептуални перспективи, общности и рискове. Автореферат на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“. Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, 10.
5. Минева, С. (2018). Етиката пред предизвикателствата на кибернетичната трансхуманизация. *Етически изследвания*, бр. 3, (2), с. 316.
6. Ницше, Ф. (1990). *Тъй рече Заратустра*. Предислов на Заратустра. София: Изд. „Христо Ботев“, с. 2.
7. Основни договори на Европейския съюз. (1997) т. II, С., Център за европейски изследвания, с. 98 – 99.
8. Основни договори на Европейския съюз. (1997) т. I, Център за европейски изследвания, С., с. 192.
9. Спиноза, Б. (1981). *Етика, доказана по геометричен начин*. София: Наука и изкуство, с. 61-63.
10. Ставру, С. (2021). Морални измерения на собствеността в екологичен контекст. (Към обосноваването на една „проприетарна“ екология). София: Акад. Изд. „Марин Дринов“, с.59.
11. Adorno, P. (2021). *The transhumanist movement*. Palgrave Macmillan, 13-39.
12. Grozdanoff, B. 2023. The Looming Shadow: Taking Seriously Potential Existential Threats Brought about by Artificial Intelligence. *Ethical Studies* (ISSN 2534-8434), Vol. 8 (2), 100-106.
13. Braman, S. (2011). Defining Information Policy. *Journal of Information Policy*, Department of Communication, University of Wisconsin- Milwaukee, Vol.1, 1 – 5.
14. Commission staff working document executive summary of the impact assessment report Accompanying the Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonized rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts {COM(2021) 206 final} - {SEC(2021) 167 final} - {SWD(2021) 84 final} Brussels, 21.4.2021 SWD(2021) 85 final
15. Kirov, V. Decent, Inclusive, and Green? Mission Impossible? *Social Sciences*, 12 (8), 2023, 432-433.

16. Montagnier, L., Aïssa, J., Ferris, S. et al. (2009). Electromagnetic signals are produced by aqueous nanostructures derived from bacterial DNA sequences. *Interdiscip Sci Comput Life Sci* 1, 81–90. <https://doi.org/10.1007/s12539-009-0036-7>
17. Pintér, R. (2008). *Information Society. From Theory to Political Practice*, Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet, p.16. ISBN 9636931232, 9789636931230.
18. Todorova, M. (2023). A Brief History of Computer Ethics and how it is Connected to AI Ethics. *Rationality and Ethics in Artificial Intelligence*. Ed. B. Grozdanoff, Z. Popov, S. Serafimova. Cambridge Scholars Publishing, p.2.
19. Webster, F. (2006). *The Information Society Revisited*. DOI:[10.4135/9781446211304.n22](https://doi.org/10.4135/9781446211304.n22).

